

УДК 343.359.3

Л.О. УЖВА*, І.П. ЗАПОРОЖАН**, докт. права

Павлоградське ГО УМВС України в Дніпропетровській області
Кишинівський Державний університет (Молдова)***

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У МИТНОМУ ОФОРМЛЕННІ ТА ТРАНСПОРТУВАННІ ЕНЕРГОНОСІЇВ

Розглянуті проблеми злочинних порушень митного законодавства України.

Кримінальна відповідальність за контрабанду, передбачена ст.201 Кримінального кодексу України (далі - КК), настає лише тоді, коли товари, валюта, цінності та інші предмети (далі - предмети) переміщуються через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від нього у великих розмірах, а так само, незалежно від розміру, - групою осіб, які організувалися для заняття контрабандою, або коли таким чином переміщуються історичні й культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, радіоактивні, вибухові речовини, зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї) [1]. Таке ж формулювання контрабанди дано в ст.110 Митного кодексу України [2]. Контрабанда є одним зі злочинів, які мають підвищену суспільну небезпечність, оскільки посягає на встановлений порядок переміщення через митний кордон України матеріальних цінностей і може завдавати збитків економіці держави, її культурній спадщині, сприяти розширенню тіншового сектора економіки, а в окремих випадках поєднуватися із вчиненням інших тяжких злочинів.

Способи незаконного переміщення предметів через митний кордон визначені у статтях 115, 116 Митного кодексу України (далі - МК).

Під переміщенням предметів поза митним контролем слід розуміти їх переміщення через митний кордон поза місцем розташування митниці або поза часом здійснення митного оформлення.

Переміщення предметів із приховуванням від митного контролю - це їх переміщення через митний кордон:

- із використанням тайників або інших засобів, що утруднюють їх виявлення;
- шляхом надання одним предметам вигляду інших;
- шляхом подання до митного органу України, як підстави для переміщення предметів, підроблених документів або таких, які одержані незаконним шляхом, містять неправдиві дані чи є підставою для переміщення інших предметів.

Під тайниками слід розуміти спеціально виготовлені, обладнані або пристосовані сховища, а також конструктивні порожнини, ємності транспортних засобів, багажу тощо.

Використанням інших засобів, що утруднюють

виявлення предметів, має визнаватися, зокрема, приховування останніх у валізах, одязі, взутті, головному вбранні, речах особистого користування, на тілі або в організмі людини чи тварини.

Надання одним предметам вигляду інших - це зміна їх зовнішніх ознак (форми та стану, упаковки, ярликів, етикеток тощо).

Необхідно враховувати, що підставою для переміщення предметів через митний кордон є визначені нормативними актами документи, без яких неможливо одержати дозвіл митниці на пропуск предметів через митний кордон; зокрема, це можуть бути митна декларація, контракт, коносамент, ліцензія, квота, товарно-супровідні документи, дозвіл відповідних державних органів тощо.

Підробленими слід вважати як фальшиві документи, так і справжні, до яких внесено неправдиві відомості чи окремі зміни, що перекручують зміст інформації щодо фактів, які ними посвідчуються, а також документи з підробленими відбитками печаток, штампів, підписами тощо.

Під незаконно одержаними розуміються документи, які особа отримала за відсутності законних підстав або з порушенням встановленого порядку.

Документами, що містять неправдиві дані, є такі, в яких відомості щодо суті угоди, найменування, асортименту, ваги, кількості чи вартості предметів, щодо їх відправника чи одержувача, щодо держави, з якої вони вивезені чи в яку переміщуються, тощо не відповідають дійсності.

Згідно з приміткою до ст.201 КК України, під контрабандою у великих розмірах необхідно розуміти переміщення через митний кордон предметів, загальна вартість яких становить двісті і більше офіційно встановлених на час вчинення злочину мінімальних розмірів заробітної плати. У випадках, коли вартість предметів є меншою від зазначеного розміру, відповідальність (за відсутності інших ознак злочину) настає за МК як за порушення митних правил.

Контрабанда дуже небезпечна для економічної системи держави. Вона передбачає наявність прямого умислу. Для кваліфікації дій за ст.201 КК не мають значення мотив і мета їх вчинення, а також чи настали від цього шкідливі наслідки. Злочин вважається закінченим з моменту фактичного незаконного

переміщення предметів через митний кордон України з Молдовою чи Росією.

На протязі 2000-2002 років правоохоронними органами у взаємодії з митним органом порушено декілька справ по ст.201 КК - контрабанда.

Переважає більшість (біля 200) справ була заведена у відношенні суб'єктів ЗЕД, що імпортували природний газ на територію України і несвоєчасно подавали документи для митного контролю та митного оформлення. З них коло 100 справ заведено у відношенні НАК "Нафтобази України", яка виступає найбільшим імпортером газу та здійснює його транзит через територію України, а також являється перевізником для всіх імпортерів газу.

Були також справи про порушення митних правил (ПМП) - по електроенергії (ст.108 МК України), дві справи про ПМП по ст.112 МК України і одна по ст.115 МК України були заведені відносно перевізників (водіїв), які перевозили оливу.

Відносно фірм, які імпортували нафту (ст.108 МК України), або транзитом переміщували дизельне паливо (ст.114 МК України) заведено кілька справ про ПМП.

Останнім часом митниками разом з правоохоронцями було встановлено, що контрабандисти переміщують предмети поза митним контролем (ст.116 МК), користуючись об'їзними шляхами і річковими переправами, вдаючись до проривів в Україну цілими автоколоннами. Формування автоколон проводилось у м. Кагул (Молдова). Реалізуючі одержану інформацію, працівники Ізмаїльської митниці і Управління внутрішніх справ Одеської області затримали завантажену колону з 11 автомашин, які з контрабандними товарами нелегально в'їхали на нашу територію. Вартість конфіскованих товарів - понад 500 тис. доларів США.

Часом для затримання контрабандистів митникам, прикордонникам і правоохоронцям доводиться застосовувати табельну зброю. Так, вночі 24 липня 1999 року у процесі проведення операції "Південь-99" в районі митного поста "Тірас" Білгород-Дністровської митниці прикордонно-митний наряд виявив автомобіль ГАЗ-66, який поза пунктом пропуску перетнув кордон з боку Молдови. На вимогу зупинити автомобіль водій не зреагував і продовжив рух у глиб території України. Після короткого переслідування на службовому автомобілі нарядові вдалося наздогнати і зупинити порушників. Перевіривши автомашину і встановивши, що вона ущерть завантажена контрабандними товарами, на які ні у водія, ні в його супутників не було жодних документів, старший наряду прийняв рішення відконвоювати автомобіль на найближчу заставу прикордонного контролю для подальшого догляду. І тут водій вирішив втекти назад, у Молдову. Рвонувши з місця, він різко повернув у бік кордону і практично наїхав на інспектора митниці, який заступив йому дорогу. В ту ж мить пролунав попереджувальний постріл

вгору. Але водій не відреагував. І лише другим пострілом у переднє колесо машини порушників було зупинено і затримано.

Аналіз порушених кримінальних справ і одержана митницями інформація дають підстави констатувати - злочинні елементи, які спеціалізуються на протиправних зовнішньоекономічних операціях, останнім часом змінюють методи своєї діяльності. Вони намагаються використовувати можливості протиправних транзитних перевезень, здійснюють незаконні бартерні операції та протиправні оборудки, ухиляються від сплати податків.

Криміналітетом практикується перевантаження, переадресування і просто фізичне перехоплення вантажів. Частина підакцизних товарів, що транспортуються транзитом, не зважаючи на активну протидію митних установ та спільні акції з колегами з правоохоронних органів, все ще "топиться" на нашій території та не доходить до митниць призначення.

Одним з методів протиправної діяльності й ухилення від сплати митних платежів стало заснування фіктивних або створених на один день фірм-"пролісків", реєстрація яких здійснюється, як правило, за допомогою корумпованих службових осіб, часом, на вигадану адресу.

Важливо визначити, що вантажі, адресовані таким фірмам, і згідно з чинними правилами спрямовані прикордонними митницями до митниць призначення, не завжди доходять до них і вилучаються правопорушниками на маршрутах руху з наступною реалізацією без сплати податків.

Так, співробітниками підрозділу по боротьбі з контрабандою Карпатської регіональної митниці встановлено, що понад 30 відсотків фірм, на ім'я яких нібито слідували підакцизні та інші високоліквідні товари, взагалі не існують, або не мають ліцензій на торгівлю такими товарами. Всього протягом 1997-1998 років закарпатськими митниками виявлено понад 100 таких "липових" фірм.

Аналізуючи ситуацію з порушеннями митного законодавства фахівці Держмитслужби приходять до висновку, що в умовах розвитку ринкової економіки та стрімкого зростання зовнішньоекономічних зв'язків питання безкомпромісної боротьби з контрабандою вже вийшли за межі кримінальних та адміністративних категорій, і стали, по суті справи, одним із стрижневих завдань захисту економічних інтересів України. Контрабандні операції, інші зухвалі порушення митного законодавства досягли сьогодні таких обсягів, що почали негативно впливати на ситуацію на внутрішньому ринку.

Виступаючи на засіданні Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю 14 грудня 1999 року Президент України Леонід Кучма звернув увагу працівників правоохоронних і митних органів на очевидний неконтрольований розгул контрабанди. Причому переважно

прибуткових, високоліквідних підакцизних товарів. Координаційний комітет піддав гострій критиці стан боротьби з контрабандою. На його засіданні підкреслювалося, що, незважаючи на постійне здійснення комплексу організаційно-практичних заходів щодо запобігання та викриття контрабанди, пов'язані з нею негативні процеси мають тенденцію до подальшого загострення, набувають більш витончених та організованих форм, завдають значної шкоди економіці України, суттєво впливають на криміногенну ситуацію в державі. Проведення зовнішньоекономічної діяльності в умовах постійних змін законодавчої бази призвело до тотального переходу комерційних структур та окремих державних підприємств до сфери "тіньової" економіки.

На складності ситуації щодо контрабандної діяльності позначається і прискорена криміналізація підприємницьких структур, які здійснюють зовнішньоекономічні операції. Понад дві третини з них причетні до незаконного переміщення товарів та матеріальних цінностей через кордон. Про набуття контрабандною діяльністю дедалі більш організованого характеру свідчать як збільшення у 3-4 рази кількості затримань у великих розмірах (понад 100 тис. грн.), так і зростаюча зухвалість та агресивність контрабандистів, намагання їх чинити опір працівникам правоохоронних органів [2].

Впродовж останніх трьох років помітно виріс внесок митних органів у справу боротьби з контрабандою і ПМП. У 1997-1999 роках митниками України порушено 2454 кримінальні справи за статтею 201 Кримінального кодексу України (контрабанда) на суму понад 185 млн. грн. Притягнуто до

кримінальної відповідальності 3384 особи. Серед них: громадян України - 722, громадян країн СНД - 349, громадян інших країн - 113.

На протязі 2000 року митницями України (без врахування ЦЕМ) було виявлено 702 правопорушення, предметом яких виступили енергоносії на суму більш ніж 2 млн. грн. (біля 2 млн. 700 т енергоносіїв).

Порушення митного законодавства були скоєні за наступними статтями МК України:

- ст.109 МК України (недоставляння в митний орган України предметів та документів) - 1 справа;

- ст.112 МК України (видача предметів без дозволу митного органу України або їх втрата) - 2 справи;

- ст.115 МК України (переміщення предметів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю) - 6 справ;

- ст.116 МК України (переміщення предметів через митний кордон України поза митним контролем) - 652 справи;

- ст.117 МК України (зберігання, перевезення чи придбання предметів, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від такого контролю) - 16 справ;

- ст.118 МК України (недекларування предметів чи декларування їх не своїм найменуванням) - 25 справ.

Крім цього, 5 справ з статті 116 МК України перекваліфіковано в ст.201 КК України.

З загальної кількості скоєних правопорушень по видам вантажу, становлять (табл.):

Таблиця – Кількість скоєних правопорушень по видам вантажу

Вантаж	Кількість справ	Обсяг, тон
Бензин	372	1626,078
ДП	336	995,996
Мазут	8	19
Нафта	1	7,840
Олива	1	3,900

Характерним є аналіз ситуації по порушенню митного законодавства під час митного контролю та митного оформлення енергоносіїв, яка склалась в зоні діяльності регіональних митниць:

- Північна регіональна митниця порушила по: ст.109 МК України - 1 справа, ст.115 МК України - 1 справа, ст.116 МК України - 17. Одна зі статті 116 МК України перекваліфікована в ст.201 КК України. Ці порушення скоєні відносно: бензину - 11 справ (1403 т), дизпалива - 8 справ (24 т);

- Подільська регіональна митниця порушила по: ст.115 МК України - 1 справа, ст.116 МК України - 77 справ. Ці порушення скоєні відносно: бензину - 45 справ (2,931 т), дизпалива 33 (6,058 т);

- Севастопольська митниця порушила по: ст.112 МК України - 1 справа, ст.118 МК України - 7 справ. Ці порушення скоєні відносно: нафти - 1 справа (7,8 т), дизпалива - 7 справ (28,9 т);

- Донбаська регіональна митниця порушила по: ст.112 МК України - 1 справа, ст.116 МК України - 358 справ, ст.117 МК України - 10 справ, ст.118 МК України - 6 справ. Чотири із статей 116 МК України перекваліфіковано в ст.201 КК України. Ці порушення скоєні відносно: бензину - 202 справи (144,66 т), дизпалива - 188 справ (835,9 т);

- Східна регіональна митниця порушила по: ст.116 МК України - 116 справ, ст.117 МК України - 6 справ, ст.118 МК України - 2 справи. Ці порушен-

ня скоєні відносно: бензину - 100 справ (53,3 т), дизпалива - 85 справ (73,6 т);

- Чорноморська регіональна митниця порушила по: ст.115 МК України - 4 справи, ст.116 МК України - 23 справи, ст.118 МК України -10 справ. Ці порушення скоєні відносно: бензину - 13 справ (22,1 т), дизпалива - 15 справ (26, 99 т), мазуту - 15 справ (19 т), оливи - 1 справа (3,9 т);

- Західна регіональна митниця порушила по: ст.116 МК України - 1 справу. Це порушення скоєно відносно: бензину-1 справа (0,16 т) і т.д.

Як видно з вище викладеного порушення митного та кримінального законодавства, злочинці намагались перемістити енергоносії поза митним контролем (стаття 116 МК України) імпорту на російсько-українському кордоні, експорту на українсько-молдовському кордоні. Можливо, це відбувається тому, що РФ нафтопродукти коштують менше ніж в Україні - і їх намагаються ввезти на територію України, а в Молдові навпаки - нафтопродукти дорожчі - їх намагаються вивезти з України.

Співставлення кількості випадків правопорушень із щомісячними обсягами імпорту нафтопродуктів визначило чітку тенденцію реагування на дефіцит пального; збільшення кількості правопорушень припадає на періоди, коли йшло падіння обсягів імпорту.

Наприклад, у березні місяці 2001 року імпорту бензину знизився у порівнянні з січнем з 245 тис. т до 41 тис. т. Відповідно до цього зросла з 12 до 101 кількість випадків переміщення пального поза митним контролем.

Митний контроль та митне оформлення енергоносіїв в південному регіоні України здійснюється митним постом "Одеса-енергетична" Центральної енергетичної митниці із зоною діяльності: м. Одеса, Іллічівськ, Херсон, Миколаїв, Рені, Ізмаїл, та Чорноморської регіональної митниці із зоною діяльності, що включає всю іншу митну територію за виключенням вище викладеного.

На протязі 2000 року в зоні діяльності митного поста "Одеса-енергетична" Центральної енергетичної митниці склався стабільний оперативний стан. Разом з тим, співробітниками митниці на базах зберігання світлих нафтопродуктів "Одесанафтопродукт" та темних нафтопродуктів "Ексімнафтопродукт" складено не один акт про настання гарантійного випадку по фактам виявленої нестачі транзитного дизельного палива. А в жовтні 2000 року склала протокол про порушення митних правил по ст.114 МК України (порушення зобов'язання про транзит). Суть справи: в вересні 2000 року дизельне пальне, яке надійшло трубопроводом "Самара-Західний напрям" в режимі транзиту, згідно ВМД ТР-80 було відправлено до Одеси загальною кількістю біля 1844 т (1 т коштувала 225,75 дол. США) з подальшим відвантаженням на танкер та вивезенням з митної території України. Під час мит-

ного контролю, перед зливом в ємності ВАТ "Ексімнафтопродукт", для накопичення танкерної партії, було виявлено нестачу у розмірі 43704 кг дизельного пального.

Дана нестача виявлена при неушкоджені пломб відправника, що перевищує гранично допустимі норми (лист ДМСУ № 09/1-227 від 28.01.99 р.) і становила 2,3 % від загальної кількості вантажу згідно ВМД, тим більш нестача була не рівномірна по вагоно-цистернах: в одні не доставало - 33727 кг.

Протокол був складений на представника фірми, який брав на себе зобов'язання і не доставив в митницю призначення 43704 кг дизельного пального, і тим самим скоїв порушення митних правил, передбачене ст.114 МК України (порушення зобов'язання про транзит). Матеріали справи надіслані до Одеського транспортного прокурора для організації перевірки та вирішення питання про порушення кримінальної справи.

В жовтні 2000 року митним постом "Одеса-енергетична" Центральної енергетичної митниці складено протокол про порушення митних правил, передбачених ч.2 ст.108 МК України (неподання митному органу України документів, необхідних для здійснення митного контролю).

Суть справи: у відповідності до п.п.1.2; 3.1; 3.3 та 3.6 Наказу Державної митної служби України від 17.08.98 р. № 512, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 01.12.98 р. за № 769/3209, переміщення нафти трубопроводним транспортом через митний кордон України без оформлення загальної вантажної митної декларації (ЗВМД) в Центральній енергетичній митниці або інших митницях, у зоні діяльності яких перебувають вузли обліку та лінійно-виробничі диспетчерські станції або в інших місцях, де є нафта, що підлягає митному контролю та митному оформленню, не допускається. Таким чином, ЗВМД є необхідним документом для здійснення митного контролю за обсягами надходження нафти, що переміщується через митний кордон України і повинна надаватись суб'єктами ЗЕД до початку надходження нафти згідно маршрутного доручення. Але, одна з одеських фірм в вересні 2000 р. розпочала здійснення прийому нафти на Одеський НПЗ, згідно маршрутного доручення без ЗВМД, й таким чином, скоїла порушення митних правил, передбачених ч.2 ст.108 МК України.

На митну територію України олива ввозиться автомобільним транспортом (більш ніж у 90 % випадків) та залізним транспортом. На протязі 2000 року були спроби ввезти оливи по підробленим інвойсам та СМК, в яких значно занижена вартість оливи, що тягне за собою недобір ПДВ. Вказані товаротранспортні документи підмінюють після перетину кордону на інший. Нерезиденту не вигідно знижати вартість, так як після перетину товару через кордон йому повертають певну частину грошей. Щоб довести цей злочин, необхідно багато часу та налаго-

джена взаємодія з іншими правоохоронними органами. Необхідно, щоб ДМСУ ввело правило відмітки товаротранспортних накладних на кордоні.

З вжиттям заходів щодо виявлення та фіксування фактів порушень митних правил при переміщенні через митний кордон України обсягів електроенергії, характерною є ситуація, що виникає в ході здійснення митного контролю за електроенергією на об'єктах, які закріплені за митним постом "Одеса-енергетична", що полягає у наданні митної статистики до відділу електроенергії ЦЕМ у Києві, відповідно до спільного наказу ДМСУ від 01.03.2000 р. № 119.

Таким чином, вжити відповідних заходів оперативного реагування зі складанням протоколу про порушення митних правил, може тільки підрозділ, який здійснює митний контроль та митне оформлення, тобто відділ електроенергії ЦЕМ у Києві, котрий має в наявності і до якого суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності надають ЗВМД та ВМД, контракти, рахунки-фактури і т. ін., і саме в даному підрозділі можливо виявити відповідність задекларованих обсягів електроенергії, тим обсягам, які надаються з регіонів у формі актів згідно додатку № 5 спільного наказу № 80/5. Тим самим, тільки на даний відділ може бути покладено виконання невідкладних заходів щодо припинення самого правопорушення та фіксування його скоєння. Таке ж питан-

ня маємо і по митному контролю газу в південному регіоні України.

Під час митного контролю та митного оформлення енергоносіїв як в південному регіоні України, так і в іншому регіоні України, не виключає можливість скоєння кримінальних порушень таких як: пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів; розкрадання державного або колективного майна шляхом крадіжки; заняття забороненими видами підприємницької діяльності; ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів; зловживання владою або посадовим становищем; перевищення влади або посадових повноважень; халатність; одержання хабара; дача хабара; посадовий підлог.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України. –Х.: Національний університет внутрішніх справ, 2001. – 159 с.
2. Митний кодекс України // Кодекси України. – 2002. -№ 3. –157 с.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил" № 2 від 26.02.1999 р.

Надійшла до редколегії 24.10.2002

УЖВА Л.А., ЗАПОРОЖАН И.П. КРИМИНАЛЬНЫЕ ПРАВОНАРУШЕНИЯ В ТАМОЖЕННОМ ОФОРМЛЕНИИ И ТРАНСПОРТИРОВАНИИ ЭНЕРГОНОСИТЕЛЕЙ

Рассмотрены проблемы преступных нарушений таможенного законодательства Украины.

***

UZHVA L.A., ZAPOROZHAN I.P. CRIMINAL OFFENCES IN CUSTOMS DESIGN AND TRANSPORTATION OF POWER CARRIERS

The problems of criminal violations of the customs local law of Ukraine are reviewed.

УДК 343.132 (477)

Д.В. ФІЛІН, канд. юрид. наук, доц.

Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого

ЗНАЧЕННЯ ДАНИХ ОРД ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ТА ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Аналізуються можливості використання даних оперативно-розшукової діяльності у якості доказів у кримінальному судочинстві; запропоновано оцінювати фактичні дані не тільки за вимогами ст.67 КПК України, але і з точки зору принципової можливості їх спростування.

Складна криміногенна ситуація, яка склалась на теренах країн СНД потребує використання нових, більш ефективних засобів у протидії злочинності та особливо таким її найбільш небезпечним проявам, як організована злочинність. У відповідь на виклик, пов'язаний із зростом злочинності, український законодавець вніс низку суттєвих змін у діючий КПК, тоді як у Росії був прийнятий новий КПК. Новелами

кримінально-процесуального законодавства України та Росії є, перш за все, те, що у доказуванні по кримінальним справам допускається використання даних, отриманих при провадженні оперативно-розшукових дій. Така можливість передбачена ст.11 Федерального закону РФ "Про оперативно-розшукову діяльність". А у статті 89 КПК РФ сказано: "У процесі доказування забороняється викорис-